

Fylogeneze jazyka

Vznik a vývoj

Jak vznikl jazyk?

- oblíbené téma už od nepaměti (mytologie...)
 - první psychologický „experiment“
- Umberto Eco: *Hledání dokonalého jazyka v evropské kultuře* (2001)
- zkoumáno skrze
 - o anatomické důkazy (analýza velikosti lidského mozku...)
 - o hypotetické modely
(na základě výzkumů principů jazykového vývoje)
 - o písmo (sanskrt)

Základní otázky fylogeneze jazyka

Princip odvozování slov (o vztahu mezi slovem a pojmem):

- physei (forma slova vymezena pojmem)
- thesei (slovo má k pojmu arbitrární charakter)

Teorie vzniku jazyka (z pohledu lidí)

- interekční (na poč. byly zvuky → ustálení v urč. významu → rozšiřování)
- onomatopoická (slova vznikla napodobováním zvuků přírody)

- syntetická hypotéza vzniku jazyka
(shluky hlásek/slov se stávají stále organizovanějšími)
- holistická h. vzniku jazyka
(jazyk vznikl teprve analýzou holistických sdělení)

(Pokorný, 2010, s. 102)

„Jazykový instinkt jedinečný pro moderní lidi nepředstavuje větší paradox než chobot jedinečný pro moderní slony“ (Pinker, 2009, s. 389).

- monogeneze (od 1 člověka)
- polygeneze (na různých místech)

- argumenty pro monogenezi (Alfred Trombetti):

- společné jazykové jádro indoevropských jazyků
- 75 % dnešních mluvčích mluví jazyky pocházejícími z 1 jazyka

(badatel Svityč: Nostratická teorie – komparací jednotl. jazyk. rodin objevil shodnost kořenů některých slov v jazyk. rodinách)

- stejný rytmus ontogeneze (učení jazyka)
- Noam Chomsky: univerzální gramatika všech jazyků světa

- i přesto většina jazykovědců stále podporuje polygenezi

Vývoj jazyka v čase

Diferenciace původního jazyka:

- dnes nejvlivnější vlnová teorie (Wellentheorie)
 - tvůrce: Johannes Schmitt
 - nové slovo musí říct někdo jako první (**ohnisko změny**), to se dále šíří až k hranici, kam změna dojde (**izoglosa**)
 - k zastavení může dojít v důsl. pevné překážky (např. správní hranice, velká řeka, vysoké pohoří...)
 - izoglosy se různě překrývají a vrství → nejvíce si rozumí ti vedle sebe

→ historicko-srovnávací jazykověda

Pidžiny a kreoly

-pidžin = zjednodušený dorozumívací prostředek pro obchod

(např. mezi aj a čínštinou se spojila anglická slova s čínským syntaxí)

-kreol = pidžin, který vytlačil původní jazyky a stal se z něj mateřský jazyk

- aby mohl být přirozeným jazykem, tak se ovšem musel dotvořit

Vývoj lidské řeči z řeči zvířat

- kontinuální (postupným vývojem zvířecí řeči)
- diskontinuální (skokový vývoj, např. v důsledku mutace)

Lidé vs. živočichové

https://www.youtube.com/watch?v=4Un61qv_QIc

<https://www.youtube.com/watch?v=R3b0t9JfFhI>

<https://www.youtube.com/watch?v=TSMUGpTuXB0>

Otázka: Je to jazyk?

(Denise Herzing(ová): Could we speak the language of dolphins?:

<https://www.youtube.com/watch?v=CQ5dRyyHwfM>

o výuce šimpanzů: např. Jan Pokorný (2010) s. 93-98)

Lidé vs. živočichové

lidský jazyk	živočišný jazyk
je možná fantazie, fikce	pouze o tady a teď, možná plánování
dvojí členění (zvukový plán vs. slova a věty)	
gramatické rozdělení na slova a věty	
dvojčlenné výroky (subjekt+predikát)	
má různé funkce (společenská...)	výrazně dorozumívací funkce
velká územní diferencovanost	

(Čejka, 1993, s. 8)

Co je jazyk?

Základní znaky lidského jazyka (a především syntaxi...):

➤ produktivita

➤ rekurzivita

př. ten muž, který potkal tu ženu, která vedla toho psa, který snědl tu šunku, která byla koupena v masně na rohu, která byla otevřena minulý týden...

➤ nekonečnost

omezené množství fonémů , ale neomezené množství slov/výpovědí

Mají tedy živočichové jazyk?

„Řeč papoušků a počítačů není především kreativní“

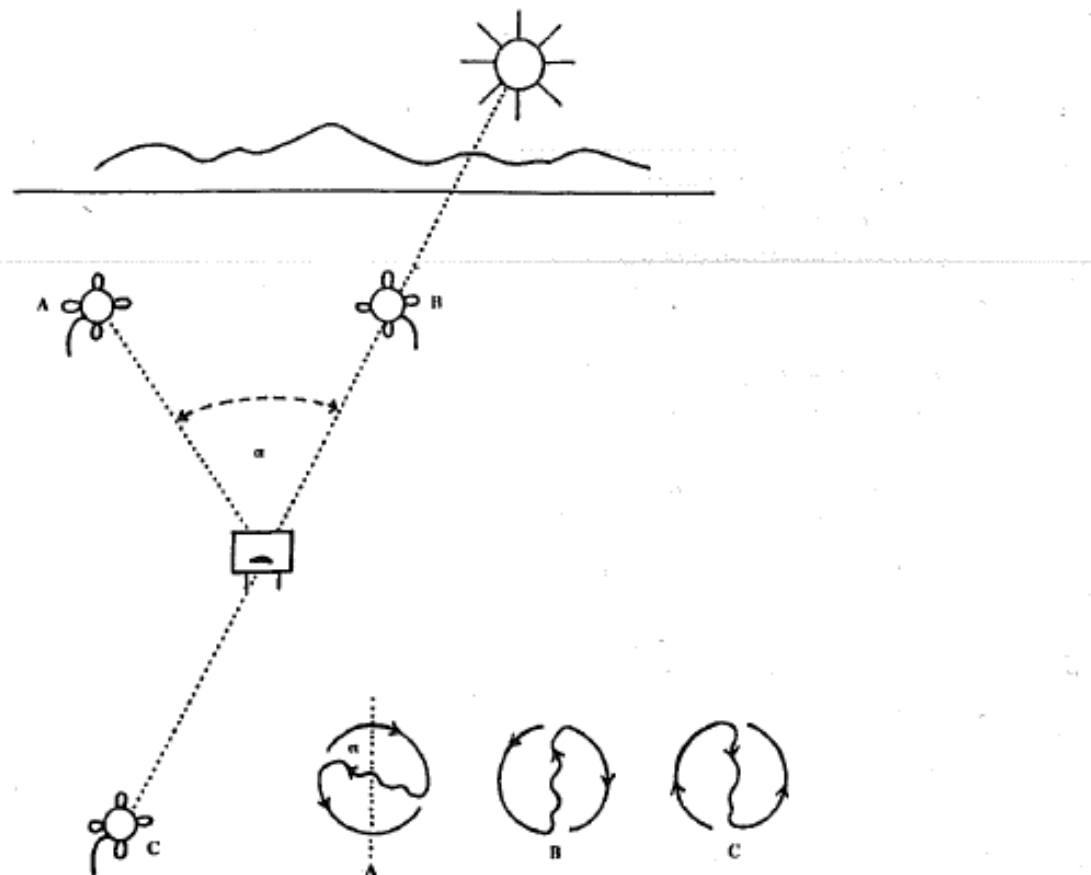
(Fernandéz & Smith-Cairns, 2014, s. 17)

- neumějí tvořit neomezené množství vět/nová slova apod. ani jim rozumět
- tzn. evidentně chybí pojmová složka (viz sémantický trojúhelník z minulé hodiny)

→ Závěr: je to možná řeč, ale rozhodně ne jazyk

... což mu neubírá na kráse ani fascinaci

<https://www.youtube.com/watch?v=6rG5FmbLYkl>

Obr. 2.1: **Komunikace medonosných včel.** Úl je umístěn uprostřed, tři zdroje nektaru (A, B, C) jsou v různých směrech od úlu. Tři schémata tance s pohybem zadečku vpravo dole ukazují, jak je sdělován směr zdroje potravy od úlu, přičemž se jako výchozího bodu užívá slunce.

(Salzmann, 1997, s. 24)

Počítačové jazyky

-Loebnerova cena (Hugh Loebner, 1990)

- za počítačový program, který nejlépe obalamutí uživatele, aby si mysleli, že mluví s lidskou bytostí

-<http://www.loebner.net/Prizef/loebner-prize.html>

2013 Stephen Worswick

„You need never feel lonely again! Mitsuku is your new virtual friend and is here 24 hours a day just to talk to you.“ <http://www.mitsuku.com>

2014: Bruce Wilcox: Rose

<http://ec2-54-215-197-164.us-west-1.compute.amazonaws.com/index.php>

Joseph Weizenbaum (1966): program ELIZA, verze Doctor

- umí napodobit rogeriánského terapeuta

- <http://nlp-addiction.com/eliza/>

Uživatel: *Poslední dobou mám docela velkou depresi.*

Počítač: *Trpíte depresí často?*

Uživatel: *Ano, téměř pořád.*

Počítač: *Proč říkáte ano téměř pořád?*

Uživatel: *Ted' cítím, že bych se mohl snadno rozplakat.*

Počítač: *Přišel jste ke mně proto, že ted' cítíte, že byste se mohl snadno mohl snadno rozplakat?*

(Pinker, 2009, s. 220)

...nebo Anna z IKEy (mnohem zábavnější☺)

Jak to (zpravidla) funguje?

- programy vyhledávají slova ve výpovědi a na ně reagují naprogramovaným způsobem

X

Lidé dovedou pochopit, co druhý říká/chce říct velmi rychle

Lidé chápou náznaky i nepřesně formulované/pronesené výpovědi

Projevují emoce, empatii, pochopení...

Umějí rozlišit důležité z vaší výpovědi

Proč je to pro počítače tak složité?

- Počítačové analyzátoři jsou příliš pečlivé
 - nalézají víceznačnosti (a oprávněné), které by ale příčetnému člověku nepřišly na mysl
- Programy analyzují promluvu – analyzování (parsing) je ale jen prvním krokem v porozumění větě
- V lidské mysli se při procesu porozumění zapojují také další mechanismy, které doposud neumíme popsat a tedy ani naprogramovat

(Pinker, 2009)

Závěr

Podstata a síla lidského jazyka spočívá v možnosti vytvořit z omezeného množství hlásek neomezené množství výpovědí a těmto výpovědím porozumět, i když je slyšíme poprvé v životě.

Na příště

Marc D. Hauser, Noam Chomsky, & W. Tecumseh Fitch (2002):

The faculty of language: What is it, who has it, and how did it evolve?

Faculty of language = ...

Reference

- Čejka, M. (1993). *Úvod do studia jazyka pro bohemisty*. Brno: Masarykova univerzita.
- Eco, U. (2001). *Hledání dokonalého jazyka v evropské kultuře*. Praha: NLN.
- Lamprecht, A. (1984). Vztah zvukové stránky a významu v jazyce. In *Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské univerzity*, A 32. Brno: Masarykova univerzita. Dostupné na diglib.phil.muni.cz.
- Pinker, S. (2009). *Jazykový instinkt*. Praha: dybbuk.
- Pokorný, J. (2010). *Lingvistická antropologie: jazyk, mysl a kultura*. Praha: Grada Publishing, a. s.
- Salzmann, Z. (1997). *Jazyk, kultura a společnost: Úvod do lingvistické antropologie*. Praha: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR.
- Salzmann, Z. (1993). *Language, culture, & society: an introduction to linguistic anthropology*. Boulder: Westview Press.
- Weizenbaum, J. (1966). ELIZA – a computer program for the study of natural language communication between man and machine. *Communications of the ACM*, 9(1), 36-45. Dostupné z <http://dl.acm.org/citation.cfm?id=365168>.